

AVG

OVER OUD TIN

Uitg.: Jappe Denkers, Ledegancklaan 27, Antwerpen

Deel 1: een stukje geschiedenis

Docent Tony Dangis is lid van de aankoopcommissie van het Provinciaal Museum Zilver en Tinctrum Sterckshof en een veel gevraagd expert op het gebied van zilver en andere oude metalen. Wij nemen hier uit zijn artikel over oud tin een eerste deel over, waarin hij het heeft over de geschiedenis van het metaal:

De bijzonderste vindplaatsen van mineraal tin in West-Europa bevonden zich eertijds in het zuid-westen van Engeland, namelijk in Cornwall, waar ook de "Cassiteriden" die reeds door

een vooruitgang in het maritiem transport, maakten het stilaan mogelijk er een breder gebruik van te maken.

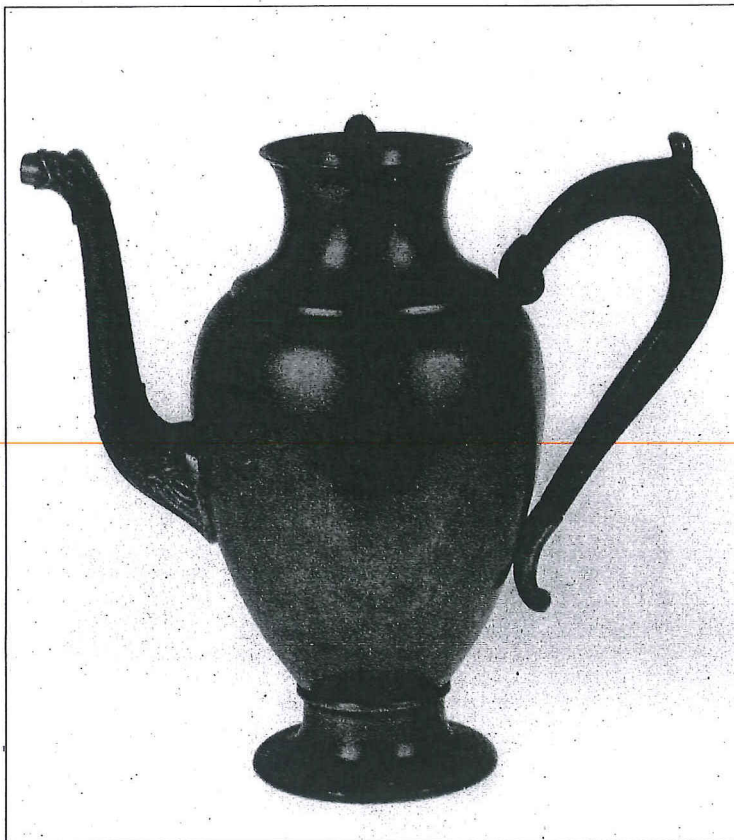
Evenals goud en zilver, behoort ook tin bij de drie metalen die door de Katholieke Kerk als heilig werden aanvaard. Het overgrote deel van het liturgisch vaatwerk voor dagelijks gebruik, was dan ook uit dit metaal vervaardigd. (2) Wegens zijn speciale glans en het feit dat het slechts zeer langzaam oxydeert en dus weinig onderhoud vergt, heeft tin stilaan het houten en aarden tafelgerei helemaal verdrongen. Tot in de periode van de Art Nouveau is het dan ook op

vlak bekleedden de tinnegieters, binnen de groep van ambachten en handelaars, een benijdenswaardige positie. Benevens hun professionele bezittingen, waren de meesten eigenaar van het huis dat ze bewoonden en beschikten velen onder hen over nog andere bronnen van inkomsten. De bekrachtiging van de Statuten van de nering van de meester-tinnegieters te Parijs, in 1268, bewijst dat er in die periode al een duidelijke reglementering van het ambacht in voege was, die zelfs terugging op een nog oudere oorsprong. Ook in onze contreien vinden we een buitengewone getuigenis terug, die een duidelijk bewijs levert dat ook hier dit ambacht actief beoefend werd. We verwijzen hier naar het houten koffertje, dat in 1247 ingesloten werd in het schrijn van de Heilige Eleutherius, in de kathedraal van Doornik. Het is versierd met "à jour" bewerkte medaillons in tin, die de Boodschap van de Engel, het bezoek van Maria aan Elisabeth, de Geboorte en de Kruisdood voorstellen, en bevat ook enkele nissen met de beeltenis van diverse personen.

Eén van de bijzonderste kenmerken van tin is dat het een krakend geluid voortbrengt wanneer men het plooit. De helderheid van dit geluid is karakteristiek voor een bepaalde legering, waarvan de kwaliteit bepaald wordt door de dosering van de verschillende componenten. Tin wordt meestal vermengd met lood, soms met bismuth en antimoon of zelfs koper. Aangezien al deze metalen goedkoper zijn dan het tin zelf, en het gebruik ervan daarbij nog dikwijls een zekere toxiciteit teweeg bracht, kwamen er al zeer vroeg reglementen, die het gebruik ervan moesten beperken. (wordt vervolgd)

(1) Jacques Remain: Le problème des Cassitérides, chap. III - Picard - Paris 1965

(2) Gebruik overeengekomen op het Concilie van Trente (1545 - 1563)



Koffiekan: Pierre Cnops, °1817, werkzaam 1848 te Mechelen.

Eivormig, naar onder toe vernauwd lichaam op een diep ingeregen platte voet, hoogingeregen kraag, waarin een los dekseltje past met een eikel. S-vormige gietruit met uiteinde in de vorm van een drakenkop, haakvormig houten oor met duimrust gevat tussen twee tinnen hechtingstukken. H: 28,5 cm, Diameter voet: 10,3 cm.

Merken op onderzijde voet: a) Sint-Rombout met het Mechels wapen
b) Roos met het randschrift P. Cnops.

Herodotos beschreven werden, moeten gesitueerd worden. (1) De Romeinen heetten dit metaal "plumbum album", "candidum" of "stannum", en het is

praktisch iedere tafel aanwezig. Profiterend van een korte periode van hernieuwde belangstelling voor het

HE STA BIJ Relaas

Velen herinnere
Isard waarbij in
Goederenstation
deze wijze wil
teren tegen de
dering" van het
gebouw. Een a
mediabelangste
maanden die vo
ten op de react
Vlaams ministe
menten en lands



Het goederen

Ondertussen
geruchtenmolen
achter het net
zou reeds verke
station, de vastg
de NMBS.... D
nieuw kantoorc
van het voormal

die je tij- waarom van de sneller drogende acrylver-
 en verder ven. Met Patineren II in de vingers kan
 adimitaties iedereen die dat wil, met een gerust geweten
 n, een rozet beginnen aan de decoratie van zijn hele huis,
 weken heeft van "onder tot boven" zoals dat heet. Heeft
 oop kennis men achteraf nog verdere vragen, dan staan
 middellijk in wij natuurlijk steeds ter beschikking.



restaurant Table d'Anvers. een realisatie van het Isard decoratieteam.

toepassen, maar
 ere terughoudend-
 n het grotere werk
 en al zo lang een
 de betonvloer die
 en warme terra-cotta
 beder geërfde kast die

Cursus Patineren II:

Duur: 4 weken (12 uur),

Startdata: 03/02/98 en 19/05/98

Cursusgeld: 9450 BF, 550 FI
 alle materialen inbegrepen.

Koffiekan: Pierre Cnops, °1817, werkzaam 1848 te Mechelen.

Eivormig, naar onder toe vernauwd lichaam op een diep ingeregen platte voet, hoogingeregen kraag, waarin een los dekseltje past met een eikel. S-vormige giettuut met uiteinde in de vorm van een drakenkop, haakvormig houten oor met duimrust gevat tussen twee tinnen hechtingstukken. H: 28,5 cm, Diameter voet: 10,3 cm.

Merken op onderzijde voet: a) Sint-Rombout met het Mechels wapen
 b) Roos met het randschrift P. Cnops.

Herodotos beschreven werden, moeten gesitueerd worden. (1) De Romeinen heetten dit metaal "plumbum album", "candidum" of "stannum", en het is die laatste benaming die behouden bleef. Het werd door de Grieken ontgonnen en tot in de 19e eeuw duidde de benaming Tin of Cornwall of Engels tin op een degelijk gehalte aan tin, zelfs al was het metaal in werkelijkheid afkomstig uit China of Oost-Indië!

Sinds onheuglijke tijden, en tot in een zeer recent verleden nog, is tin altijd een uiterst kostbaar metaal geweest. Het leverde het bijzonderste bestanddeel, nodig voor het vervaardigen van brons, maar afgezien daarvan werd het in de Middeleeuwen wegens zijn zeldzaamheid alleen gebruikt om er heel geselecteerde voorwerpen mee te maken, zoals liturgisch vaatwerk, begrafenisattributen, spiegels, incrustaties en juwelen. Nieuwe en steeds rijkere vindplaatsen, samengaand met

praktisch iedere tafel aanwezig. Profiterend van een korte periode van hernieuwde belangstelling voor het tin, heeft dit metaal achteraf toch nog een tijd lang kunnen rivaliseren met andere stoffen, weliswaar bijna uitsluitend voor het vervaardigen van gebruiksvoorwerpen, maar af en toe ook al eens voor een louter decoratief sierstuk. (3)

Het is vermoedelijk in de 12e eeuw, dat parallel met het veroveren van de stedelijke vrijheden, de eerste beroepsgilden ontstonden. Ze waren onderworpen aan een strenge en zeer strikte reglementering, met de bedoeling elke fraude te beteugelen, de samenhang onder de leden te bevorderen en hen te beschermen tegen professionele agressie van buitenuit. Deze gemeentelijke instellingen genoten bepaalde voorrechten, die uitsluitend golden binnen het stedelijk grondgebied zelf. Op sociaal

van de kwaliteit bepaald werden. De dosering van de verschillende componenten. Tin wordt meestal vermengd met lood, soms met bismuth en antimoon of zelfs koper. Aangezien al deze metalen goedkoper zijn dan het tin zelf, en het gebruik ervan daarbij nog dikwijls een zekere toxiciteit teweeg bracht, kwamen er al zeer vroeg reglementen, die het gebruik ervan moesten beperken. (wordt vervolgd)

(1) Jacques Remain: Le problème des Cassiteérides, chap. III - Picard - Paris 1965

(2) Gebruik overeengekomen op het Concilie van Trente (1545 - 1563)

(3) Met uitzondering van de fabricage van décimale inhoudsmaten en enkele gebruiksvoorwerpen voor de ziekenzorg, werd dit ambacht tot aan de Tweede Wereldoorlog verder uitgeoefend, maar duidelijk zonder grote bekommernis om het esthetisch aspect.

uit: Tony J. Dangis: "over oud tin".

In volgend nummer: deel 2, de merktekens bij tinnen voorwerpen. Niets uit dit artikel mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Antieke oude metalen herkennen:

Duur: 12 weken, (36 uur),

Startdata: 20/03+29/09/98

Cursusgeld: 20.950,- BF, 1.233,- FI

Het goederen...

Ondertussen 1

geruchtenmolen

achter het net

zou reeds verk

station, de vast

de NMBS....

nieuw kantoo

van het voorn

reeds op he

bleek echte

zomer heeft

zijn handte

een ministe

gebouw off

monument

na inach

waarin ev

kan word

ter, het g

te bescl

geen vri

OVER OUD TIN LE

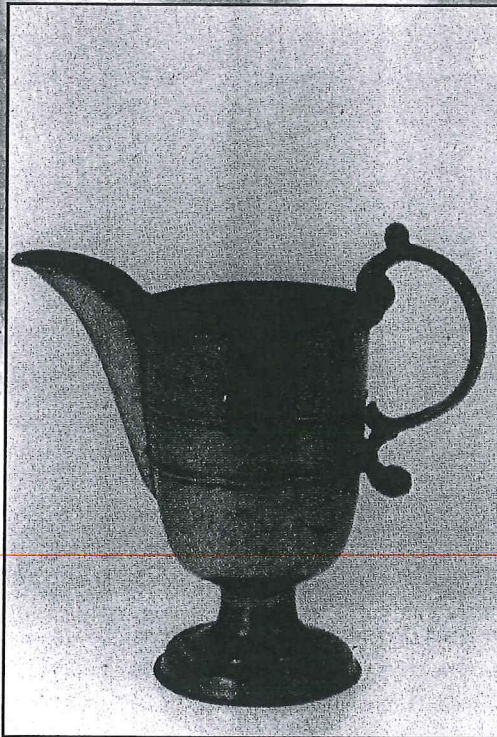
DEEL II : DE MERKTEKENS

In ons vorig nummer kon U in deel I reeds een stukje geschiedenis lezen. Tony Dangis gaat in dit vervolg dieper in op het hoe en waarom van de merktekens op oude tinnen voorwerpen.

Zoals dit ook voor het zilverwerk het geval was, moest de tingieter op zijn produkten een merkteken aanbrengen. Deze stempels lijken typologisch het meest op deze van de zilversmeden. Uit een gerechtvaardigde bekommernis "om misbruiken in te tomen, die dagelijks gepleegd worden ten nadele van de bevolking" werden de diverse statuten in de loop der eeuwen herhaalde keren aangepast en veranderd. Om de herkomst te kunnen nagaan van de stukken die op de markten te koop werden aangeboden, en om eventuele oplichters te kunnen ontmaskeren, was een ken- teken onmisbaar. Dit ligt aan de oorsprong van de merktekens die op een groot aantal stukken tin terug te vinden zijn.

Uit de overvloed van merktekens, die het resultaat zijn van het naleven van al die voorschriften, onderscheiden we er acht, waarvan we hier de vier voornaamste opsommen :

1. het Herkomstteken : is meestal de gehele of gedeeltelijke voorstelling van hetzij de wapens van een stad of een streek, hetzij de naam van de plaats waar de tingieter verbleef, hetzij de afbeelding van een heilige en zo meer.
2. het Meesterteken: gekenmerkt door een duidelijk, sprekend symbool, al dan niet in combinatie met een datum, een cartouche met



Lampetkan vervaardigd door Andries de Mangeleer I of II, werkzaam te Antwerpen (1599 - 1665) Bekervormig lichaam op ronde ingesnoerde voet, brede gietgeul die boven de stortrand uitsteekt; ingebouwde filter en haakvormig massief oor met duimrust. Hoogte 25 cm; diameter 9,2 cm. Merk op het oor: Antwerps Roosje: ADM. Privé verzameling D.W.

de volledige naam, de initialen van de meestertingieter, enz. Hier valt te noteren dat, voor wat de periode van het Ancien Régime betreft, men soms de merktekens van twee verschillende meesters op hetzelfde voorwerp aantreft. Dit kan betekenen, ofwel dat er een tijdelijke samenwerking bestond tussen beide tingieters, ofwel dat er occasioneel stukken van de ene tingieter verkocht werden door de andere. Dit laatste gebeurde meestal wanneer na het overlijden van de tingieter, een deel of de gehele inhoud van de gietrij door een collega werd overgenomen.

3. het Kwaliteitsmerk of Controlemerk : de afbeelding van een roos, een hamer, een engel, een lelie, de letters L, C, F, de vermelding "fin" of "engels tin", enz.

4. het Eigendomsmerk : met de voorstelling van een familiewapen, een blazoen, een monogram, of nog eenvoudiger, door het inslaan of graveren van de initialen van de eigenaar. Al deze merktekens hebben daarbij de nogal verwarring

P.S. Ten gevolge het verschijnen de laatste jaren, van allereerste artikelen en catalogi in verband met oud tin, dienen enkele fouten die regelmatig in deze publicaties terugkeren, toch rechtgezet te worden :

1. Lage temperaturen kunnen zeker niet de enige oorzaak zijn van de structuurverandering die zich voordoet in het metaal en alzo aanleiding geeft tot het ontstaan van de zogenaamde "tinziekte", ook "lepra" of "tinpest" genaamd. Behoedzaamheid dringt zich hier op, aangezien koude nooit alleen de oorzaak kan zijn van de aantasting. Dit wordt bewezen door het feit dat het Rijksmuseum van Amsterdam tinnen voorwerpen bezit, die teruggevonden werden in de meest onherbergzame gebieden van Noya Zembla, waar ze 275 jaar verbleven hebben en die nochtans niet de minste

vorm van alteratie vertonen!

(6)

2. Er werd op een onweerlegbare manier bewezen dat, bij zelfs langdurig contact tussen verschillende tinnen voorwerpen, de "tinpest" niet overgezet wordt van het ene voorwerp op het andere. (7)

3. Versleten tinnen gebruiksvoorwerpen moesten verplicht hergooten worden in een legering, waarvan het gehalte aan tin door de lokale verordeningen opgelegd werd.

4. In tegenstelling met een veel verbreide mening, werd tin nooit vermengd met zilver. Wel kunnen sommige liturgische stukken verzilverd of zelfs verguld geweest zijn.

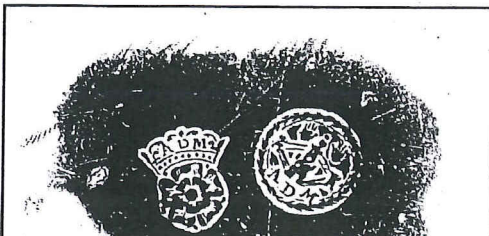
(4) Ordonnantie van 03.03.1714, art. 16, bestemd voor de legeringen van de tingieters en de loodgieters te Brussel

(5) Michel Belloncle: *Les Etains*, p. 92, Gründ, Paris 1968

(6) B. Dubbe: *Tin en tinnegieters in Nederland*, p. 170, 2de druk, De Tijdstroom, Lochem BV 1978

(7) F. Bertram: *Ist die Zinnpest 'bertragbar? Im Weltkunst XXVI nr 15, p. 6, 1956*

uit : Tony J. Dangis: "Over oud tin"



Bij Isard is het de regelmaat van lesprogramma's. De cursussen zijn geliefd dat onze deze ambachter meubel kunnen tochten op markteurs.

Het ambacht heeft maar de basis van ratie uit te voeren de zo geëerde mogelijke staat mooi origineel j

Politoeren, een Isard wordt uiteindelijk meteen aangeleerd hebt de microbe toe, die hoogglans je kan toch niet : Wat doe je nu stukken die je handelaars. Vaa dikwijls in een e Wij zouden Isard voor geen oplossing Wij richten speciaal cursus in waarin restauratie van s Een cursus met decaperen, kleu lijmsorten, ken en fineertechniek gebruikte gereedschap afwerking. Dit al

A DE

Et bien figurez-vous que quelque chose de modeste en de petit Français BESSON, Le grand responsable de l'IS formation) afin de précéder et d'I.S.A.R.D. Lacl tissage sur les enseignées à Anvers y a maintenant de tête de Liège (en dis je crois). J'av m'incombe est ar

de volledige naam, de initialen van de meestertingierter, enz. Hier valt te noteren dat, voor wat de periode van het Ancien Régime betreft, men soms de merktekens van twee verschillende meesters op hetzelfde voorwerp aantreft. Dit kan betekenen, ofwel dat er een tijdelijke samenwerking bestond tussen beide tingierters, ofwel dat er occasioneel stukken van de ene tingierter verkocht werden door de andere. Dit laatste gebeurde meestal wanneer na het overlijden van de tingierter, een deel of de gehele inhoud van de gieterij door een collega werd overgenomen.

3. het Kwaliteitsmerk of Controlemerk : de afbeelding van een roos, een hamer, een engel, een lelie, de letters L, C, F, de vermelding "fin" of "engels tin", enz.

4. het Eigendomsmerk : met de voorstelling van een familiewapen, een blazoen, een monogram, of nog eenvoudiger, door het inslaan of graveren van de initialen van de eigenaar. Al deze merktekens hebben daarbij de nogal verwarringscheppende eigenaardigheid, merkten bijkomende karakteristieken te vertonen, die niet meer in verband staan met hun oorspronkelijke functie!

Vanaf de 16de eeuw komen deze merken in de meeste gevallen dan ook voor onder de vorm van een samengesteld "label". Een voorbeeld zal dit duidelijk maken: de afbeelding van het hoofd van Sint-Elloo, samen met de initialen M en J, aangebracht op de binnenzijde van een tunen deksel, leert ons dat het hier gaat om een stuk Brussels tin, afkomstig uit de werkplaats van Michiel Janssens (overleden in 1740) en gegoten in een legering van vierde waliteit, "claeer stoffe" genaamd. (4)

De keurders oordeelden over de kwaliteit van het metaal, door middel van een empirische proeve, de zogenaamde "essai à la mouche". Deze bestond erin de oppervlakte van het metaal, dat vooraf gesmolten en terug afgekoeld was, lichtjes aan te raken met een heet ijzer. Volgens het uitzicht van de, door dit ijzer achtergelaten sporen, "mouche" genaamd, klasseerden deze kenners hun legeringen onder de benaming "Fin" of "Commun".

Andere controles gebeurden met de hydrostatische balans, of met de toetssteen ("à la pierre"). (5)

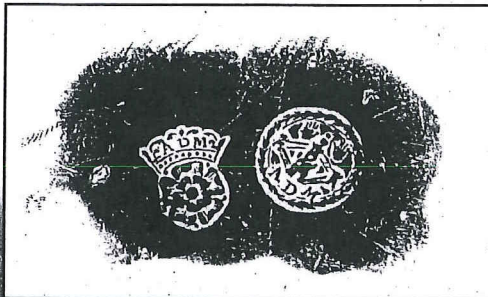
Bij decreet van 2 maart 1791, artikel 6, werden het recht als Meester of als gezworene aanvaard te worden, samen met alle privileges van de gilden afgeschaft. Dit betekende het einde van een eeuwenoud gebruik.

In het vervolg "zal ieder burger vrij staan, gelijk welk beroep of stiel naar eigen goedunken uit te oefenen, op voorwaarde dat hij zich vooraf een patent heeft aangeschaft en er de nodige som voor heeft betaald".

eters in Nederland, p. 170, 2de druk, De Tijdstroom, Lochem BV 1978

(7) F. Bertram : Ist die Zinnpest ,bertragbar? Im Weltkunst XXVI nr 15, p. 6, 1956

uit : Tony J. Dangis: "Over oud tin"



Merken gebruikt door de werkplaatsen van Andries de Mangeleer I of II.

Niets uit dit artikel mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteur.

Cursus : Antiek / specialisatie Zilver : massief zilveren objecten leren onderscheiden van verzilverde, stijlen leren herkennen en de betekenis van merk-en gehaltstempels leren Praktisch-theoretische cursus.

Aanvangsdatum : 22 september '98

Duur : 24 uur (8 weken)

Cursusgeld : 14.950,BF, 880,Fl

Cursus : Hoe antieke oude metalen (koper, brons, tin) herkennen. Een praktische cursus ondersteund door theorie en veel onderricht "on the field"

Deze cursus start in septemeber. De juiste aanvangsdatum en duur zijn te bekomen op het secretariaat.

Et bien figurez-vous que si, il y a quelques années, j'étais un jeune homme pas modeste en déclarant qu'il y avait un petit Français" (comme dans BESSON, Le grand bleu). J'ai été responsable d'I.S.A.R.D. Liège (formation) afin d'assurer la relève de mon prédécesseur et avant de fonder l'I.S.A.R.D. Lachaussee. J'ai enseigné sur les principales matières enseignées à Anvers durant quatre ans et j'ai maintenant deux semaines de formation à la tête de Liège (en formation, je vous le dis je crois). J'avoue que la tâche qui m'incombe est ardue. Cela éternel, mais je va suivre va reconforter les plus (du moins je l'espère).

Je me permet tout d'abord de vous remercier de la situation géographique depuis la création de l'Institut Saint-Luc. Beaucoup de la provocation, je penserai à une complémentarité. En ce sens, une approche différente mais n'est pas le même: servir au mieux l'amoureux de l'ART.

Nous, je parle de mes deux associations, moi-même, bien sûr de nos collègues Anversoises, avons décidé d'élargir la gamme de produits afin qu'un échange s'opère entre nos deux écoles. C'est l'honneur d'annoncer dans cet article la prochaine d'une papeterie axée sur les beaux-Arts) afin de répondre à l'attente de nos voisins en Arts, et ainsi de nous permettre de promouvoir l'action de DENKENS (fondateur de l'I.S.A.R.D.) savoir, une approche plus pratique. Nous nous sommes également é

BAKERMAT VAN ISARD:

F N F N I